

دیدگاه شهروندان تهرانی در مورد نقش شهرداری در توسعه گردشگری

دکتر حمید بخشی*^۱

دکتر اصغر نظریان**

دکتر محمدباقر قالیباف***

احمد صحرایی جویباری****

تاریخ دریافت: 1393/10/04 تاریخ پذیرش: 1394/12/12

چکیده

دارا بودن ویژگی‌های گردشگری در یک شهر، دربرگیرنده منافع شخصی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی برای ساکنان آن شهر است. به این صورت که رهایی از فشار و تنش، افزایش سلامت و بهداشت روانی، رشد خلاقیت و خودشکوفایی، رشد مهارت‌ها و آموزش‌ها و حتی تکامل شخصیت اجتماعی شهروندان را به عنوان منافع و مزایای شخصی حاصل از توسعه گردشگری شهری می‌توان بر شمرد. در این پژوهش تلاش است تا با استفاده از ظرفیت‌های موجود در مدیریت شهری (شهرداری) به تبیین سیاست‌های راهبردی و اجرایی در توسعه گردشگری شهری بپردازد. در همین راستا شهرداری تهران به عنوان پایتخت کشور در نمونه موردی این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد تا بتوان از این تجربه علمی جهت تأمین و رونق منافع اجتماعی، اقتصادی و محیطی شهروندان سایر شهرهای کشور نیز بهره‌برداری شود. روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی است و برای گردآوری داده‌ها از منابع اسنادی، کتابخانه‌ها و همین‌طور از پرسش‌نامه استفاده گردید. نتایج نشانگر این حقیقت است که نتایج تحقیق نشان می‌دهد که سیستم مدیریت شهری هم به لحاظ تئوریک و هم به لحاظ عملی دارای توان عملیاتی لازم جهت توسعه گردشگری شهر تهران می‌باشد؛ به بیانی دیگر ایده مدیریت شهری، اهداف و وظایف آن کاملاً منطبق با اهداف توسعه گردشگری بوده و یافته‌های تحقیق نیز بر این

*دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد، واحد علوم و تحقیقات تهران

hamidbakhshi69@gmail.com

** دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران

*** استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران

**** کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه سیستان و بلوچستان

مهم صحنه می‌گذارد. همانطور که یافته‌های تحقیق بیان می‌دارد، توسعه گردشگری در شهر تهران با بهره‌گیری از ظرفیت‌های مدیریت شهری کاملاً منوط به نزدیک کردن سیاست‌های نهادهای تأثیرگذار در شهر و سازمان‌های مرتبط با مقوله گردشگری نظیر سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری است.

واژگان کلیدی: گردشگری، کلانشهر تهران، توسعه گردشگری شهری، سیاست‌های راهبردی و اجرایی

1- مقدمه

شهرها پیشرفته‌ترین و کامل‌ترین قرارگاه‌های انسان را تشکیل می‌دهند و در بر دارنده مراکز مهم اقتصادی، اجتماعی، علمی، تفریحی، پزشکی و غیره هستند و افزون بر اینها از جاذبه‌های طبیعی و تاریخی نیز برخوردار بوده و به همین خاطر مهم‌ترین کانون جذب گردشگراند (دیناری، 1384: 1). گردشگری عبارت است از فعالیت‌های افرادی که برای استراحت، کار و دلایل دیگر به خارج از محیط سکونت معمول خویش سفر کرده، حداکثر برای یک‌سال متوالی در آنجا اقامت می‌کنند که شامل دو دسته گردشگر می‌شود: اولی گردشگر داخلی (یا بومی) و گردشگر خارجی (یا بین‌المللی) (Selin & Beason, 1991: 639). گردشگری در این پژوهش عبارتست از فعالیت‌های افراد یا گروه‌هایی که برای استراحت و سکونت به سکونتگاه‌هایی (شهر) وارد شده و یا برای مشاهده اماکن یادمانی و گردشگری در مدت کوتاهی به گشت و گذار می‌پردازند. البته این نوع از گردشگری مشابهت فراوانی با اوقات فراغت شهروندان دارد که جزء اولویت‌های مورد توجه می‌باشد. اما هدف از این تعریف دستیابی به توسعه و مدیریت گردشگری از مجرای وظایف موجود در مدیریت شهری است.

-گردشگری شهری! توریسم در قالب الگوهای خاص فضایی به وجود می‌آید و یکی از این الگوها گردشگری شهری است که دسته‌ای از فعالیت‌های اقتصادی با نتایج مهم اجتماعی، اقتصادی و محیطی در شهرهای ویژه است (Shapira, 2001: 43) و صرفاً مختص فعالیت‌های گردشگران که در شهرها بوجود می‌آید، نیست؛ بلکه نوعی خاص از گردشگری و بخش جدایی‌ناپذیر سنتی و صحیح زندگی شهری است که گروه‌های مختلف گردشگر را بر اساس تنوع و گوناگونی مسافرت‌ها و انگیزه‌های گردشگری به سوی خود جذب می‌کند (Barker & Page, 2002: 273). گردشگری شهری در کشورهای پیشرفته پر درآمدترین نوع گردشگری است و زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی و ... تأثیرات انکارناپذیری دارد. گردشگری تنها در چند زمینه محدود نمی‌باشد و یا تنها موجب

رشد درآمدهای سرانه نمی‌گردد بلکه دیدگاه‌های تعادل‌های بوم‌شناسانه، خود اتکایی، شکوفاسازی فرهنگی- اجتماعی، زنده‌سازی و حیات‌بخش میراث فرهنگی و یادمان‌ها و آموزش و تکامل باورها و ارزش‌های اجتماعی- اقتصادی در حیطه جهانی و ملی و شهری را می‌توان مورد امتنان قرار داد. در حالی که عصر جدیدی از گردشگری و جهانگردی آغاز شده است و سیر تکاملی خود را می‌پیماید تعداد زیادی از عوامل درونی و برون‌زا بر آن اثر خواهند گذاشت. پیشرفت‌های اقتصادی، فن‌آوری و نوآوری، مسائل محیط زیست از جمله عواملی هستند که بر ادامه و اراده جهانگردی و گردشگری تأثیر می‌گذارند. بنابراین پدیده گردشگری نوین تنها مربوط به یک قشر از جامعه بشری و یا یک حوزه معین زندگی شهری نمی‌باشد بلکه در محدوده درونی و عوامل برون‌زا و متأثر از عوامل محیطی و انسانی قابل ارزشیابی است. «به منظور برنامه‌ریزی، توسعه و مدیریت بخش گردشگری، عوامل اقتصادی، محیطی، سیاسی و اجتماعی- فرهنگی باید به خوبی درک شوند. در بیشتر کشورها و مناطق، دلیل اصلی توسعه گردشگری فواید اقتصادی آنست گرچه اغلب دلایل دیگری نیز وجود دارد» (عبدا... زاده، 1384 : 47).

بدیهی است که تکامل و توسعه شهرها، تنگناها و محدودیت‌های خاصی را برای ساکنانش به وجود آورده و ادامه چنین روندی باعث گردیده که انسان‌ها به دنبال گریزگاهی باشند که خود را برای مدتی از معضلات دست و پاگیر زندگی شهری رها سازند و زمانی را برای تفریح و تفرج و ترمیم قوای از دست رفته اختصاص دهند. در این میان، توقعات شهروندان از مدیریت شهری در جهت ایجاد، گسترش و توسعه یک گردشگری راحت، ارزان، ایمن و برنامه‌ریزی شده محیط ساکن در آن (شهر) رخ می‌نماید. از اینرو موضوع چگونگی گذران اوقات فراغت، تأمین امکانات و تسهیلات گردش و تفریح و ساماندهی فضاهای مرتبط با آن، چه برای شهروندان به عنوان ساکنان دائم شهری و چه برای بازدیدکنندگان به عنوان اشخاص غیردائم شهر به محوری اصلی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری تبدیل شده است. گرچه گردشگری به عنوان عملکرد یا کارکرد پیچیده دارای ابعادی مختلفی است اما بررسی، شناخت و توسعه ابعاد آن نیز از حوزه یک تخصص خاص خارج بوده و مشارکت متخصصین رشته‌های گوناگون را می‌طلبد. از اینرو موفقیت در ایجاد یک گردشگری موفق در شهرها (بوژه در کلانشهرها) در گرو مشارکت واقع‌بینانه‌ای از تخصص‌ها و سازمان‌های مرتبط با آن است. اما آنچه در اینجا مورد توجه است اینکه چه اهداف و وظایفی بر سیستم مدیریت شهری مترتب است و این اهداف چگونه و از چه طریق باید تحقق پیدا کند و با چه معیارهایی می‌توان از تحقق این اهداف در توسعه گردشگری و اوقات فراغت شهری بهره برد؟

در این پژوهش سعی شده است تا با نگاهی علمی به تحلیل اثربخشی و کارآیی مدیریت شهری در توسعه گردشگری کلانشهر تهران پرداخته شود؛ تحلیلی که بر پایه آن، راهبردها و پیشنهاد‌های لازم در همین راستا تبیین گردد.

از اینرو تلاش خواهد شد تا با شناخت پارادایم‌های جدید و نیز توجه به رویکردهای نوین در مدیریت شهری (حکمرانی خوب شهری)، مقوله گردشگری، برنامه‌ریزی، مدیریت و توسعه آن در فضای کلانشهری تهران مورد بررسی قرار گیرد.

2- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

- گردشگری شهری

توسعه فضاهای شهری یکی از تحولات عمده عصر جدید و حتی تاریخ بشریت است. بی‌تردید یکی از اساسی‌ترین نیازهای جوامع؛ توسعه گردشگری است (پاپلی‌یزدی سقایی، 3388: 62). گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کند. یکی از این الگوهای فضایی، گردشگری شهری است. نواحی شهری به علت آنکه جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بسیار زیادی دارند غالباً مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌گردند. شهرها، معمولاً جاذبه‌های متنوع و بزرگی شامل موزه‌ها، بناهای یادبود، تئاترها، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، شهربازی، مراکز خرید، مناطقی با معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم با افراد مشهور دارا بوده که این خود گردشگران بسیاری را جذب می‌کند (Timothy, 1995, 63). علاوه بر این، حتی در صورتی که جاذبه‌های گردشگری در مناطق غیر شهری واقع باشند از آنجا که شهرها در عینیت یافتگی مکانی، تبلور فضایی را در رابطه با پیرامون خود شکل می‌دهند. در فضای شهری کارکرد تنگاتنگ شهر و پیرامون از اهمیت اساسی در برکنش‌های فضایی برخوردار می‌باشد، باز هم حجم زیادی از گردشگری در شهرها متمرکز می‌شوند. زیرا محل سکونت، سرویس غذا، ارتباطات، حمل و نقل سایر خدمات گردشگری در شهرها واقع‌اند که بازدید کنندگان از مناطق اطراف شهر و خود شهر از آنها استفاده می‌کنند. گردشگری شهری، عملکرد متقابل گردشگر- میزبان و تولید فضای گردشگری در رابطه با سفر به مناطق شهری با انگیزه‌های متفاوت و بازدید از جاذبه‌ها و استفاده از تسهیلات و خدمات مربوط به گردشگری است که آثار متفاوتی را بر فضا و اقتصاد شهری بر جای می‌نهد. این تعریف به خوبی پیوستگی بین عوامل مختلف جریان گردشگری شهری را بیان می‌کند و نشان می‌دهد که نقش‌های شهری، کارکرد چند بعدی دارند (پاپلی و سقایی، 3388: 190).

- ضرورت برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری شهری

نیازهای روز افزون انسان‌های شهرنشین به محیط‌های تفریحی و استراحتگاهی و مهم‌تر از همه، جابجایی میلیون‌ها گردشگر در طول سال، لزوم و اهمیت پژوهش در جوانب صنعت گردشگری و امکانات آن را بیشتر می‌نماید (شکویی، 1114: 17). از طرفی به عقیده سازمان جهانی گردشگری و انجمن جهانگردی و گردشگری جهانی در حال حاضر «گردشگری در

جهان بزرگترین صنعت محسوب می شود» (Quatrone,2002:3). به همین خاطر برنامه‌ریزی و مدیریت توریسم به ویژه گردشگری شهری اهمیت و ضرورت بیشتری پیدا می‌کند.

ضرورت برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری شهری با توجه به روند رو به افزایش فناوری‌ها و کشفیات جدید که انسان‌ها را به شهرها - محورهای توسعه - وابسته می‌کند، به شدت احساس می‌شود. به هر حال گردشگری شهری صنعتی است که روز به روز بر اهمیت آن افزون می‌شود، چرا که:

پر سود ترین فعالیت است؛ در شرایط صحیح نه تنها فاقد عواقب اکولوژیک است، بلکه به احیای محیط منجر می‌شود؛ اشتغال‌زاست و باعث افزایش درآمد می‌شود؛ از طرفی با توجه به ضرورت‌هایی همچون:

همگام شدن با حرکت جهانی و گسترده نمودن بخش خدمات به خصوص گردشگری؛ رهایی از اتکاء اقتصاد به درآمدهای ناپایدار نفتی؛ کوچک‌سازی دولت و لزوم سپردن گردشگری به بنگاه‌های خصوصی و بخش عمومی؛ رهایی از وابستگی شهرداری‌ها به کمک‌های دولتی و درآمدهای ناپایدار از جمله فروش تراکم؛ تمرکززدایی از کلانشهرها و مادر شهرهای منطقه‌ای با توجه به قابلیت گردشگری آنها و غیره (مؤذنی، 2883386)،

اهمیت برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری و اتخاذ استراتژی‌های منسجم جهت نیل به سوی گردشگری شهری پایدار بیشتر آشکار می‌شود. از آنجایی که گردشگری شهری نیازمند برنامه‌ریزی و مدیریت جهت تضمین اثرات مثبت و کاهش عوارض منفی تا حد امکان است، به همین خاطر به برنامه‌ریزی‌های یکپارچه، جامع و راهبردهای مؤثر مدیریتی نیازمند است. گردشگری شهری باید از طریق روش‌های یکپارچه و مبتنی بر برنامه ریزی سالم، مدیریت شود. با این رویکرد به گردشگری شهری، این صنعت می‌تواند سودهای قابل توجه اقتصادی را بدون بوجود آوردن مشکلات اکولوژیکی و اجتماعی در پی داشته باشد.

برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری در تمامی سطوح توسعه بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای، شهری و برای نواحی و مکان‌های ویژه، قابل اجرا است (Quatrone,2002:3). برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری در تمامی سطوح برای نیل به مدیریت موفق گردشگری ضروری است. بدون برنامه‌ریزی و مدیریت، این صنعت ممکن است که نتایج غیر منتظره‌ای در پی داشته باشد. از آنجایی که «گردشگری شهری به گونه‌ای تمام فعالیت‌های فراغتی را با خودش همراه دارد، به همین خاطر برنامه‌ریزی و مدیریت آن از امور حساس، پیچیده و چند وجهی است» (شیراسب، 683386) که در صورت برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه می‌تواند منافع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، محیطی و سیاسی ایجاد نموده و به بهبود شاخص‌های عدالت اجتماعی، ارتقاء سطح زندگی، رفاه عمومی و توازن منطقه‌ای منجر شود (معصومی، 3085585) گردشگری فرایند سفر از مبدأ به مقصد و جریان معکوس آن بوده که نیازمند برنامه‌ریزی و فراهم آوردن امکانات

مناسب برای انجام دادن آن است. معادله دو سویه گردشگری و بازارهای شکننده آن بیانگر لزوم سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و ایجاد آرامش و ثبات و عدم تغییرات پیاپی در این سیاست‌گذاری‌ها است. بنابراین ضرورت برنامه‌ریزی گردشگری شهری را می‌توان به صورت ذیل دسته‌بندی کرد:

مشخص کردن جاذبه‌های گردشگری شهری و تدوین ضوابط مربوط به استفاده پایدار از آنها؛ کنترل میزان عرضه و تقاضا در فصول مختلف سال؛ تدوین کاربری‌های پذیرایی و گردشگری متناسب با میزان استفاده ساکنان محلی و گردشگران؛ تهیه امکانات زیرساختی لازم برای پذیرایی از گردشگران؛ افزایش مزایای اقتصادی و تولید ثروت پایدار برای شهر؛ افزایش شاخص‌های توسعه انسانی؛ مدیریت یکپارچه گردشگری شهری (تقوایی و صابری، 36083386).

آشورث و تونبریچ (2000) در پژوهشی با عنوان «گردشگران شهرهای تاریخی: گذشته و دورنمای مدیریت مدیریت» تشریح می‌کنند که در شهرهای تاریخی-توریستی که از نظر فضاهای کالبدی با مشکلات متعددی روبرو هستند، سریعاً بر روی دیدگاه‌های مدیریتی تأکید می‌شود که به گردشگری و پایداری آن مربوط باشند. برای پایداری گردشگری لازم است از اطلاعات پایه، مخصوص و از شاخص‌هایی استفاده شود که به کمک آنها بتوان تغییرات ایجاد شده را کنترل و ارزیابی نمود (Ashworth & Tunbridge: 2000)

مورفی (1997م) در پژوهشی با عنوان «مدیریت کیفیت در گردشگری شهری» استدلال می‌کند که گردشگری نقشی کلیدی در بازسازی اقتصاد شهرها ایفا می‌کند و کیفیت، مفهومی حیاتی و ضروری برای مدیریت گردشگری در شهرهاست. اگر جاذبه‌های گردشگری در شهرها به درستی مدیریت نشوند، اعتبار شهر و پتانسیل‌های رشد گردشگری آنها به طور جبران ناپذیری از بین می‌رود. مورفی در این اثر مفهوم مدیریت کیفیت برای گردشگری شهر را مطرح کرده و پیراهمیت و ضرورت آن تأکید دارد (Murphy, 1997).

وان لیر و تیلر (1992م) در پژوهشی با عنوان «چالش‌های جدید در برنامه‌ریزی گردشگری: توسعه در مدیریت چشم‌اندازها و برنامه‌ریزی شهری» چالش‌های جدید و روش‌های نوینی برای برنامه‌ریزی گردشگری شهری ارائه می‌دهند. این پژوهش مشکلاتی که بخش‌های عمومی و خصوصی در زمینه برنامه‌ریزی گردشگری شهری با آن مواجه هستند را مطرح می‌کند. این پژوهش جنبه‌های گوناگون مشکلات شامل اندیشه‌ها و تغییرات در گردشگری، سیاست‌های قبلی برنامه‌ریزی گردشگری، کاستی‌ها در سیاست‌ها، اقدامات و رویکردهای نوین در کشورهای نظیر ایالت متحده، فرانسه، سوئیس و هلند را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد (Van lier & Taylor, 1992)

پیچ (2002 م) در پژوهشی با عنوان «مدیریت گردشگری شهری» تحلیل جامعی از گردشگری به عنوان یک پدیده شهری، چالش‌های در حال شکل‌گیری و مدیریت گردشگری شهری ارائه می‌دهد. این پژوهش ارتباطات حیاتی جنبه‌های مختلف گردشگری و دیگر موضوعات را شناسایی می‌کند. وی خاطر نشان می‌سازد که مدیریت گردشگری شهری پیشرفت‌های تئوریک در اجتماع شهری بوجود می‌آورد. (Page, 2002).

مقاله جنسن وربک (1991م) یکی از مؤثرترین مطالعاتی است که طی بیست سال اخیر در ارتباط با گردشگری شهری در حوزه مدیریت گردشگری شهری منتشر شده است. پژوهش حاضر علاوه بر تأکید بر مفاهیم جدید که متعاقباً رویه‌ای واقعی را در متون نقلی و احیای شهری دارد، بر نقش بنیادین گردشگران برای صرف وقت جهت خرید در محیط‌های شهری، تأکید می‌کند (Verbeke, 200 : 203).

هر چند این مقاله در اصطلاحات مفهومی به اندازه مطالعات وی درباره کاربرد گردشگری در شهرهای داخلی حائز اهمیت نیست، قطعاً این پژوهش بر مبنای ابداعات ذهنی است که او و آشورث (1989 م) بوجود آوردند تا از گردشگری شهری موضوعی مهم برای تحقیق و مطالعه ساخته شود. مقاله او به طور قطع حوزه‌ای تحقیقاتی را رواج داد که در مجموعه‌ای از مطالعات تحقیقاتی اکادمیک به اوج رسید؛ این مقاله پیش درآمدی برای توسعه گردشگری و بخش فراغت در زمینه مدیریت در کشور بریتانیا بوده است.

البته در پایان باید گفت که آخرین و معتبرین مقاله جهانی که در این زمینه (فوریه 2010) منتشر شده است، مربوط به گرگوری آشورث و استفن جی پیچ با عنوان «پژوهش در گردشگری شهری: پیشرفت‌های جدید و تناقض‌های کنونی»¹ است؛ این مقاله بررسی پیشرفت در مدیریت گردشگری و درک و فهم ما از کارهایی که باید در زمینه گردشگری شهری انجام شوند را با بررسی تناقض‌های مرتبط با چنین کارهایی اندازه می‌گیرد و نیاز به اتخاذ دیدی ملموس‌تر که با محدوده وسیع‌تری از علوم اجتماعی در ارتباط است را برجسته می‌سازد، مخصوصاً آنهایی که مربوط به مطالعات شهری و مفهوم شهرهای جهانی هستند را پررنگ‌تر می‌سازد (Ashworth & Page: 2010).

4- روش تحقیق:

با توجه به اینکه این پژوهش از نوع کاربردی و توسعه‌ای می‌باشد سعی گردیده است تا از روش‌های گوناگون تحقیق به ویژه روش‌هایی که در رشته‌های جغرافیا و آمار وجود دارد استفاده شود. در مجموع روشی که برای این پایان‌نامه استفاده گردیده روش توصیفی-تحلیلی (با تأکید بر آمار، داده‌ها و اطلاعات موجود) می‌باشد. به این ترتیب که ابتدا به استخراج اسناد و

¹ Urban Tourism Research: Recent Progress and Current Paradoxes

مدارک و اطلاعات و آمار (هم آمار رسمی موجود و هم اطلاعات مربوط به استخراج نتایج پرسشنامه‌ها) و سپس به مباحث تحلیلی پرداخته می‌شود. همچنین در این پژوهش استناد به نمودارها و نقشه‌های مربوطه نیز دارد. در مجموع هم از روش مطالعات کتابخانه‌ای و هم عملیات میدانی و روش‌های آماری جهت پردازش و تحلیل اطلاعات استفاده در این پژوهش استفاده می‌گردد که شرح آن بصورت مفصل در فصل چهارم آمده است.

- عملیات میدانی:

جهت تکمیل اطلاعات مورد نیاز به ویژه در جهت شناخت خصوصیات، امکانات و مسائل و مشکلات شهری بررسی‌های میدانی اجتناب ناپذیر می‌باشد. البته شناخت محقق از شهر تهران بواسطه اشتغال در مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران تأثیر بسیار زیادی در روند مشاهدات میدانی خواهد داشت. در این راستا با مراجعه به ادارات و سازمانها، بحث و تبادل نظر با کارشناسان امر و مشاهده فضاهای شهری اطلاعات مفیدی به دست خواهد آمد. این روش مبتنی بر تکمیل پرسشنامه از شهروندان و بصورت تلفیقی (مصاحبه- پرسشنامه) از صاحب‌نظران دانشگاهی و مدیران مجموعه مدیریت شهری و گردشگری بوده است.

- جامعه آماری گروه نخبگان و متخصصان

در ارتباط با جامعه آماری متخصصان و خبرگان با توجه به اینکه محقق با دو مقوله مدیریت شهری، گردشگری و ارتباط آنها با هم سر و کار دارد، سعی شده است تا از متخصصان و خبرگان جامعه دانشگاهی و اجرایی مرتبط با دو مقوله فوق‌الذکر در حد بضاعت این پژوهش بهره‌گیری شود. در این میان از متخصصان و خبرگان نهادهای سازمانی وابسته به شهرداری تهران و سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و نهادهای علمی - دانشگاهی تهران، علامه طباطبایی، تربیت مدرس و شهید بهشتی استفاده شده است. با توجه به اینکه تعداد افراد شناسایی شده مرتبط با موضوع حدود 101 نفر بوده است، با استفاده از قضیه آماری ککران، تعداد جامعه مورد پرسش 81 نفر تعیین گردید که در نهایت محقق جامعه 80 نفری را برای این قسمت انتخاب نمود. اطلاعات تکمیلی جامعه آماری این قسمت در ادامه آمده است:

جهت تعیین حجم نمونه برای جامعه نخبگان و متخصصان از فرمول کوکران استفاده شده که بر اساس فرمول آن، تعداد 81 نمونه پیشنهاد گردید که محقق تعداد 80 نمونه را از این جامعه اختیار نمود.

- جامعه آماری گروه شهروندان

در مورد جامعه شهروندان نیز، با توجه به اینکه همواره مجموع تعداد افراد برایمان حائز اهمیت است، با استفاده از قضیه حد مرکزی در آمار و ریاضی بر این نتیجه بودیم که تعداد نمونه‌ها از هریک از مراکز گردشگری تعداد 25 نفر باشد که این تعداد، حداقل تعداد مورد نظر در قضیه حد مرکزی می‌باشد. این قضیه بدین جهت اهمیت دارد که در واقع ما از اینکه رفتار کل جامعه‌مان از چه توزیعی پیروی می‌کند اطلاعی نداریم لذا به منظور استفاده از آزمون‌های پارامتری در آمار و سوق دادن رفتار افراد به سمت یک توزیع شناخته شده و منطقی، باید شرایطی را لحاظ کنیم که بتوانیم از قضیه حد مرکزی استفاده کرده و تمامی فرض‌ها را بر این بگذاریم که جامعه مورد نظر ما پس از اعمال قضیه حد مرکزی از توزیع نرمال پیروی نماید. با این توصیف با لحاظ نمودن 28 مکان جهت پرسشگری و هر مکان 25 پرسشنامه، از 700 نفر به عنوان نمونه مورد پرسش در گروه شهروندان تهرانی استفاده شد.

- منطقه مورد مطالعه

شهر تهران از نظر موقعیت جغرافیایی در ۵۱ درجه و ۰۸ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۳۷ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است و ارتفاع آن از ۱۷۰۰ متر در شمال به ۱۲۰۰ متر در مرکز و بالاخره ۱۱۰۰ متر در جنوب می‌رسد. تهران در پهنه‌ای بین دو وادی کوه و کویر و در دامنه‌های جنوبی البرز گسترده شده است. از سمت جنوب به کوه‌های ری و بی‌بی‌شهربانو و دشت‌های هموار شهریار و ورامین و از شمال به واسطه کوهستان محصور گردیده است. در مجموع می‌توان این شهر را به سه منطقه طبیعی تفکیک نمود:

- اولین منطقه، کوهستان‌های شمالی تهران است که بلندترین قله این کوهستان، توچال با ۳۹۳۳ متر بر تمام فضای شهر مشرف می‌باشد؛

- دومین منطقه، دامنه‌های البرز است که به تپه ماهورها و دره‌های اوین، درکه، نیاوران، حصارک و سوهانک منتهی می‌شود و همواره خیل عظیم دوست‌داران طبیعت را بسوی خود فرا می‌خواند؛

- سومین منطقه، دشتی است که قسمت اعظم شهر تهران بر آن گسترده شده و دارای شیب ملایمی با جهت شمالی- جنوبی است.

از نظر آب و هوایی، تهران غیر از نواحی کوهستانی شمال که اندکی مرطوب و معتدل است آب و هوایی گرم و خشک دارد و حداکثر دمای آن ۳۸/۷ و حداقل آن ۷/۴- و متوسط سالانه حدود ۱۸ درجه سانتیگراد ثبت شده است؛ فصل سرما در تهران معمولاً از آذرماه شروع می‌شود و بیشترین دمای سال را در اواسط تابستان (مرداد ماه) شامل می‌شود. کوه‌های اطراف تهران مانع بسیار مؤثری در نفوذ توده هوای مختلف هستند. بدین لحاظ هوای تهران آرامش و سکون بیشتری از مناطق مجاور خود دارد. به عبارت دیگر واقع شدن کوهستان از سمت شمال و

دشت‌های حاشیه کویر از سمت جنوب و جنوب شرقی سبب ایجاد یک جریان خفیف و آهسته هوا از دشت به کوه در طی روز و از کوه به دشت در طول شب می‌گردد. متوسط میزان بارندگی در سطح شهر تهران عمدتاً کم بوده و متوسط تعداد روزهای یخبندان آن نیز عموماً حدود ۳۶ روز در سال ثبت شده است (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، 1389).

- متغیرهای تحقیق:

1. ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای گردشگران نظیر: سن، جنسیت، وضعیت تأهل، شغل و ...؛
2. توزیع و پراکنش زمانی و مکانی گردشگری نظیر: محل اقامت، فاصله زمانی گردشگری، پراکنش استفاده از مکان‌های گردشگری و ...؛
3. الگوی گذران اوقات فراغت شامل: همراهان، بعد گردشگری، وسیله نقلیه و ...؛
4. هزینه‌ها شامل: سرانه هزینه گردشگری به ازای هر روز اقامت، سهم هزینه هر یک از عناصر گردشگری و ...؛
5. تمایلات و علایق گردشگران؛
6. اطلاع‌رسانی و شناخت جاذبه‌های گردشگری؛
7. مدیریت حوزه‌های گردشگری و رضایت گردشگران؛
8. انتظارات و توقعات گردشگران از مدیریت شهری در توسعه گردشگری شهر تهران.

5- بحث و یافته‌ها

- بررسی وضعیت گردشگری در شهر تهران

شهر تهران به دلیل میزبانی پایتخت جمهوری اسلامی ایران در خود، در حیات صنعت گردشگری استان و کشور نقشی کلیدی و اساسی ایفا می‌نماید. تهران که علاوه بر ترکیب متنوع جاذبه‌ها، دارای نقش ترانزیتی گردشگر نیز می‌باشد دارای حوزه نفوذ جذبی و توزیعی بسیار گسترده‌ای در سطوح ملی و بین‌المللی است. از مهمترین دلایل این مسأله طیف گسترده خدمات اداری، سیاسی، اقتصادی، درمانی، آموزشی و ... است که خود بر سایر مقاصد گردشگری سایه افکنده است.

توسعه یافتگی و تراکم جاذبه‌های انسان‌ساخت در تهران منجر به رسوب جمعیت گردشگر¹ و ایجاد مشکلات فراوانی که گردشگری به آنها دامن زده است، شده و سایه‌ای نیز بر سایر مقاصد گردشگری افکنده است. بطوری که با تراکم گردشگران و مسافران در خود به محیط این شهر آسیب‌های جدی وارد آمده و سایر شهرها نیز از منافع صنعت گردشگری محروم شده‌اند. این

¹ باید توجه شود که هدف از رسوب جمعیت گردشگر در شهرستان تهران است نه جمعیت ساکن.

وضعیت خود موجبات تقویت نیروهای رانشی و دفعی را برای ساکنین تهران فراهم ساخته و از این روست که حجم فزاینده جمعیت ساکن در تهران، خواهان بازدید از مناطق و محدوده‌های طبیعت گردی و تفرجگاهی داخل و پیرامون تهران هستند.

جدول شماره 1: جمع بندی و دسته بندی فضایی منابع و جاذبه های گردشگری در تهران

نام منطقه	منابع و جاذبه‌های تشکیل دهنده
منطقه شرق تهران	پارک‌های جنگلی: غزال، سرخه‌حصار، افسریه، جهان پناه و محلات. پارک‌های درون شهری: خیام، شکوفه، پیروزی، فدک، ارکیده و رسالت. مجتمع‌های ورزشی: اسب دوانی، استادیوم اسب دوانی، ورزشگاه ۱۷ شهریور، مجتمع ورزشی خیام، سالن ورزشی گلستان، مجتمع ورزشی بهمن، استادیوم فوتبال شهید محلاتی، زورخانه شهید نباتی، مجتمع ورزشی شهید نواب صفوی، مجموعه ورزشی _ فرهنگی خاوران؛ استخر ۱۷ شهریور، ورزشگاه شهرداری منطقه ۱۶.
منطقه شمال - مسیر شمیرانات	دره‌ها و روستاهای شمیرانات: فرحزاد، کن، درکه، دارآباد، سوهانک، دربند کمرخانی و گرمابدر. ارتفاع شمیرانات: شامل توچال، کلک چال، دارآباد، شیرپلا، بند عیش، کلون بستک، سرک چال و پیازچال. تله کابین: ایستگاه تله کابین توچال، تله اسکی بشقابی و تله سی‌یز پیست توچال، تله اسکی و تله سی‌یز پیست خور و تله سی‌یز مسیر شیرپلا. بناهای تاریخی و اماکن زیارتی: شامل کاخ‌های صاحب‌قرانیه، کاخ نیاوران، سعدآباد، امامزاده صالح، امامزاده عزیز، امامزاده مطیب و امامزاده ابراهیم. پارک‌ها: دارآباد، ساعی، نیاوران، جمشیدیه، قیطریه، شفق، ملت و طالقانی. موزه‌ها: کاخ نیاوران، کاخ سبز، سعدآباد، رجعت و غیرت، دینیه، شهدا، هنرهای زیبا، حیات وحش و عباسی. مراکز فرهنگی و هنری: فرهنگسرای نیاوران، ارسباران و اندیشه. مجتمع فرهنگی - ورزشی: مجموعه ورزشی انقلاب، ونک، سوارکاری نیاوران و ... مجموعه‌های تفریحی: شهربازی و مینی‌سیتی.
منطقه غرب تهران	پارک‌های جنگلی: چیتگر، وردآورد، کمر بند غرب، خرگوش دره، شهید حقیقی، پردیسان، ارم و نصر. میدان‌ها: آزادی، صادقیه و توحید. مجموعه ورزشی: صد هزار نفره آزادی، ورزشگاه شهید درفشی فر، پیست دوچرخه سواری پارک جنگلی چیتگر، مجموعه ورزشی ناینایان شهید محبی، مجموعه ورزشی تفریحی پارک ارم و شهربازی موزه‌ها: زمین شناسی، مجموعه فرهنگی آزادی برج: برج میلاد
منطقه مرکزی و جنوبی	پارک‌های جنگلی: توسکا، آزادگان، کهریزک، خزانه، جوانمرد قصاب و شریعتی. پارک‌های درون شهری: گلزار، گل دشت، فدائیان اسلام، بدیع‌زادگان، بعثت، فسا، هجرت، گلزار، قائم، فدائیان اسلام، پامچال و شقایق.

<p>موزه‌ها: شهید مصطفی خمینی، آبگینه و سفالینه، ایران باستان، تاریخ صنعتی، تمیر، جواهرات، فرش، هنرهای معاصر، هنرهای تزئینی و هنرهای ملی.</p> <p>مراکز فرهنگی و هنری: فرهنگسرای خاوران، تأثر شهر، تأثر کوچک، تأثر نصر، تأثر محراب، تأثر مولوی، تالار وحدت، تالار هنر، تأثر کسری، فرهنگسرای بهمن، خانه نمایش، تأثر سنکلیج، تأثر بانوان و کارگاه نمایش عروسکی.</p> <p>بناهای تاریخی: کاخ گلستان، عمارت شمس‌العماره، کاخ مرمر، کاخ و پادگان عشرت‌آباد، کاخ بهارستان، مدرسه دارالفنون (مدرسه مروی)؛ پامنار و حوض‌خانه باغ قدیم نگارستان.</p> <p>میادین قدیمی: بهارستان، حسن‌آباد، حر (باغ شاه)؛ پانزده خرداد (ارگ)؛ محمدیه (اعدام)؛ قیام، قزوین، راه‌آهن، شهدا (ژاله)؛ کمرک، بازار تهران، تیمچه علاءالدوله، مهدیه، قیصریه، چهارسوق بزرگ، امین اقدس و سبزه میدان.</p> <p>مساجد قدیمی: فتیرعلی‌خان، مشیرالدوله، سیدعزیزالله، امام‌خمینی (شاه)؛ حاج رجب علی و شهید مطهری (سپه‌سالار)؛ بقعه سیدولی، بقعه امامزاده سیدالحق، بقعه سیدمعزالدین، بقعه امام زید. امامزاده روح الله بن موسی الکاظم، زیارتگاه پیر عطار، بقعه سر قبر آقا، بقعه سیدناصرالدین شاه، بقعه چهل تن و بقعه ابن بابویه.</p> <p>بناهای قدیمی: راه‌آهن تهران، دانشگاه تهران، کتابخانه ملی، مجلس شورای ملی سابق، مجلس شورای اسلامی (سنای)؛ بنای وزارت امور خارجه، شهربانی سابق، سازمان ثبت کل، باغ نگارستان، پست خانه تهران، سر در باغ ملی، کلیساهای سورپ کرکور و طاووس از دوران قاجاریه و خانه‌های قدیمی متعدد.</p> <p>گورستان‌ها: بهشت زهرا (س) و ابن بابویه.</p>	
--	--

مأخذ: ستاد محیط زیست شهرداری تهران، طرح جامع اکوتوریسم شهر تهران.

6- یافته‌ها

ارائه یافته‌های تحلیلی منتج از داده‌های مرتبط با پرسشنامه متخصصان و خبرگان (دانشگاهی و اجرایی): در این قسمت به ارائه یافته‌های مربوط به نظرات تعدادی از خبرگان و متخصصان موجود در مراکز مرتبط با موضوع پژوهش پرداخته شده است. با توجه به اینکه تعداد سؤالات این قسمت نسبتاً زیاد بوده (26 سؤال) و عموماً بیانگر دیدگاه‌های مفهومی و محتوایی مرتبط با موضوع مدیریت شهری و گردشگری بوده و همچنین به منظور پرهیز از هرگونه اطاله کلام و اکتفای به مسائل مهم و مفید، سعی شده است تا صرفاً سؤالات مربوطه با لحاظ نمودن فراوانی هریک از پاسخ‌های آنها و نیز نتایج ناشی از اعمال آزمون آماری نسبت به همراه تحلیل مختصر از نتایج آن در این قسمت اشاره گردد.

جدول شماره 2: نتایج آزمون

p-value	P5	P4	P3	P2	P1	کد
0.287 3	0.225 0	0.212 5	0.237 5	0.112 5	0.212 5	A1
09869 8	0.225 0	0.787 5	0.212 5	0.162 6	0.212 5	A2
0.787 3	0.200 0	0.775 0	0.787 5	0.787 5	0.250 0	A3
0.072 7	0.150 0	0.200 0	0.162 6	0.775 0	0.312 5	A4
..326	0.512 5	0.1	0.1	0.125 0	0.162 6	A5
0.077 72	0.150 0	0.162 6	0.775 0	0.337 5	0.775 0	A3
0.081 8	0.300	0.775 0	0.737 5	0.225 0	0.162 6	A7
0..76 6	0.200	0.225 0	0.200	0.787 5	0.787 5	A8
0.377 2	0.775 0	0.775 0	0.275 0	0.162 6	0.212 5	A9
04043 14	0.112 5	0.300	0.162 6	0.200	0.225 0	A10
09960 2	0.787 5	0.212 5	0.787 5	0.787 5	0.225 0	A11
0.815 5	0.200	0.212 5	0.237 5	0.162 6	0.787 5	A12
09895 3	0.787 5	0.775 0	0.200	0.237 5	0.200	A13
0.160 .	0.737 5	0.287 5	0.200	0.212 5	0.162 6	A14
09960 2	0.787 5	0.787 5	0.212 5	0.225 0	0.787 5	A15
04843 1	0.775 0	0.200 0	0.775 0	0.212 5	0.237 5	A16
19293	0.337 5	0.387 5	0.150 0	0.075 0	0.050 0	A17
1.126	0.100	0.150 0	0.4425 0	0.775 0	0.150 0	A18
0.338 .	0.737 5	0.250 0	0.225 0	0.225 0	0.162 6	A1.
44314	0.312 5	0.350 0	0.200	0.087 5	0.050 0	A20

2.055	0.237 5	0.362 6	0.300 0	0.062 6	0.037 5	A21
0.007	0.237 5	0.250 0	0.287 5	0.737 5	0.087 5	A00
0.033 2	0.112 5	0.150 0	0.300	0.225 0	0.212 5	A03
0.616 .	0.225 0	0.150 0	0.237 5	0.212 5	0.775 0	A24
2.735	0.037 5	0.050 0	0.225 0	0.325 0	0.362 6	A25
29981	0.262 6	0.337 5	0.287 5	0.062 6	0.050 0	A03

منبع: نتایج تحقیق

در این قسمت به بخشی از تحلیل‌ها با توجه به نتایج و آزمون ارائه شده در جدول بالا پرداخته می‌شود.

متخصصین تنها بهره‌گیری از ظرفیت‌های گردشگری با استفاده از مشارکت مردم را، به اندازه راهکارهای دیگر ترجیح نمی‌دهند اما میان راهکارهای دیگر به نظر می‌رسد که از نظر آماری هیچ اختلاف نظری وجود ندارد و تعداد یکسانی از افراد این راهکارها را ترجیح می‌دهند؛ لذا همه این موارد بجز مورد ذکر شده در نظر متخصصان می‌تواند راهکاری برای توسعه گردشگری شهری باشد، البته نباید نادیده گرفت که ایجاد تعامل بیشتر بین نهادهای مربوط به گردشگری در میان سایر عوامل ذکر شده، سهم بسزایی را می‌تواند در توسعه گردشگری شهری ایفاء نماید. باید توجه کرد که اگرچه آزمون نسبت میان رجحان گزینه‌های فوق عدم وجود اختلاف میان آنها را بیان می‌دارد اما در آزمون دوم نسبت که تنها باری گزینه‌های دیگر (بجز گزینه دوم) در نظر گرفته شده می‌بینیم که سطح معناداری برای عدم وجود اختلاف بسیار بالا می‌باشد و با ورود گزینه دوم، به آزمون این سطح به شدت کاهش می‌یابد. ما دلیل این امر را وجود تمایز میان ارجحیت این گزینه با گزینه‌های دیگر می‌دانیم.

به نظر می‌رسد که در مورد این ابزارها نیز متخصصین نظرات یکنواخت دارند و نمی‌توان وجه تمایزی میان این ابزارها قائل شد. مجدداً تأکید می‌کنم که با وجود اینکه به لحاظ آماری اختلاف معناداری میان عوامل مذکور وجود ندارد اما به لحاظ بررسی دقیق و ریزبینانه، مشاهده می‌کنیم که توجه به گردشگری در برنامه‌ریزی و طرح‌های توسعه شهری می‌تواند تا حد بالایی به این مقوله کمک نماید. آزمون نسبت نیز بر عدم وجود اختلاف میان این نسبت‌ها تأکید دارد. در این مورد نیز تمامی نظرات متخصصان بطور یکنواخت میان گزینه‌ها پراکنده شده است و از این طریق نمی‌توان گرایش خاصی را در مورد بهبود و توسعه یک بستر خاص، در صورت برقراری شرایط مذکور در نظر گرفت. بازهم به لحاظ بررسی دقیق می‌دانیم که ایجاد

فرصت‌های اشتغال و خدمات بیشتر برای شهروندان می‌تواند به عنوان یکی از بارزترین جنبه‌های توسعه بسترهای محیط شهری باشد. نتایج آزمون نسبت نیز نکات فوق را تأیید می‌نماید که اختلاف معناداری در سطح 0.05 میان ارجحیت انتخاب گزینه‌ها وجود ندارد.

به نظر می‌رسد که در این مورد، آماده‌سازی زیرساخت‌ها در اولویت وظایف قرار دارد و پس از آن آماده‌سازی خدمات و تسهیلات در مرتبه دوم اولویت قرار می‌گیرد و بقیه عوامل نیز تقریباً در یک سطح از نظر میزان اهمیت قرار دارند و در دسته بعدی اولویت‌ها جای می‌گیرند. اگرچه مقدار احتمال معناداری آزمون بیان می‌دارد که در سطح 0.05 اختلافی میان درصدها وجود ندارد اما باید توجه شود که نزدیکی این مقدار به 0.05 ما را در جهت تردید در رد کردن و یا پذیرفتن این برابری هدایت می‌نماید.

اکثریت متخصصین بر این نظرند که تمامی موارد عنوان شده بطور یکسان بر روی توسعه گردشگری شهری اثرگذارند.

در جدول فوق و نتایج آزمون نسبت نیز می‌توان بر معنی‌دار بودن اختلاف میان درصدها تأکید ورزید.

در این مورد، تمرکززدائی از قدرت و منابع دولت مرکزی و واگذاری آنها به سیستم‌های مدیریت شهری به عنوان بهترین راهبرد در جهت توسعه گردشگری شهری از نظر متخصصان می‌باشد. در این آزمون نیز می‌توان به تفاوت میان درصدهای پاسخ‌ها اشاره کرد و در سطح 0.05 بین این درصدها اختلاف معنادار وجود دارد. در درجه اول، اعتلای امنیت و برابری و پایداری و پس از آن بهبود کیفیت معاش از مواردی هستند که ارتباط موضوعی بیشتری با توسعه گردشگری شهری دارند.

از نظر نخبگان تبعیت از دیدگاه دانش‌مدار باید در مقوله توسعه گردشگری در اولویت دیدگاه‌های مدیران قرار بگیرد. از نظر آماری نیز میان اولویت‌بندی دیدگاه‌های فوق اختلاف نظر وجود دارد و نسبت‌ها یکسان نیستند. دیده می‌شود که در این مورد، ارتقاء شاخص‌های توسعه محلی و به دنبال آن حفظ کیفیت محیط‌زیست باید در اولویت توجهات مدیران شهری قرار گیرند. از نظر آماری اختلاف معناداری میان سیاست‌های فوق از نظر متخصصان وجود ندارد.

بارز است که بر اساس نظر متخصصان باید رهایی از اتکاء اقتصاد به درآمدهای ناپایدار نفتی، در اولویت ضرورت‌های برنامه ریزی برای توسعه گردشگری در مقیاس ملی و بین‌المللی قرار بگیرند. بر اساس نتایج آزمون، فرض برابری نسبت‌ها را در سطح 0.05 رد نمی‌کنیم. افزایش مزایای اقتصادی و تولید ثروت پایدار برای شهر از مواردی است که اکثریت متخصصان و خبرگان آن را ضرورتی برای برنامه ریزی برای توسعه گردشگری در مقیاس محلی و منطقه‌ای می‌دانند. اختلاف معناداری میان نسبت‌ها وجود ندارد.

به نظر می‌رسد که بازدید از مناظر طبیعی و چشم‌اندازها همانطور که خود مردم نیز بدان عمل می‌کنند، از دیدگاه متخصصان باید بصورت محسوس‌تری در برنامه‌های گردشگری گنجانده

شود. اختلاف معناداری در سطح 0.05 میان نسبت‌ها وجود ندارد و همگی در یک سطح از نظر آماری قرار دارند.

8- بحث و نتیجه‌گیری:

با استناد به یافته‌های تحقیق، متخصصان و خبرگان (دانشگاهی و اجرایی) نیز نظرات خود را در خصوص مدیریت شهری و توسعه مقوله گردشگری به صورت ذیل بیان نموده‌اند. بدیهی است که توجه به این مسائل و موارد می‌تواند مسیر تحقق اهداف مدیریت شهری را در این زمینه تسهیل نماید:

1. متخصصان "وجود جذابیت‌های توریستی در شهر(تاریخی، طبیعی و...) و پس از آن "وجود سازمان‌های خدماتی محلی (نظیر شهرداری، آژانس‌های مسافرتی و...)"، "زیرساخت‌ها و تجهیزات گردشگری شهری(نظیر شبکه ارتباطی، جاده‌ها، هتل‌ها و...) و در نهایت "شبکه حمل و نقل (هوایی و زمینی)" را به ترتیب جزئی از عوامل مؤثر در توسعه گردشگری شهر تهران می‌دانند.
2. صاحب‌نظران راهکارهای مدیریت شهری در توسعه گردشگری شهر تهران را اینطور اولویت‌بندی کرده‌اند: "تعامل بیشتر با نهادهای مرتبط با حوزه گردشگری"؛ "ایجاد نهاد یا سازمان مستقل جهت سازماندهی و مدیریت گردشگری شهری"؛ "نزدیک‌تر نمودن سیاست‌های مدیریت شهری با گردشگری"؛ "فراهم‌سازی بسترهای فیزیکی-کالبدی و زیرساخت‌های مرتبط" و "بهره‌گیری از ظرفیت‌های گردشگری شهری با مشارکت شهروندان".
3. کارشناسان معتقدند که مهم‌ترین آسیبی که توسعه گردشگری به مدیریت شهری تهران وارد می‌آورد "افزایش سریع قیمت زمین، کالا و خدمات" در شهر است. البته گروهی دیگر نیز "افزایش تقاضا و انتظارات شهروندان"، "تباهی محیط و منابع طبیعی"، "برهم خورد نظم فعالیت‌های جامعه میزبان" و در نهایت "افزایش مشکلات اجتماعی" را نیز جزو این دسته از آسیب‌ها به شمار می‌آورند.
4. متخصصان "افزایش مزایای اقتصادی" و پس از آن "مدیریت یکپارچه گردشگری شهری" و "تهیه امکانات زیرساختی لازم" را از مهم‌ترین ضرورت‌های توسعه گردشگری توسط مدیریت شهری تهران (در مقیاس محلی و منطقه‌ای) می‌دانند.
5. با توجه به متنوع بودن دلایل گردشگری شهری، پرسش‌شوندگان "بازدید از مناظر طبیعی و چشم‌اندازها" و سپس "بازدید از اماکن تاریخی و فرهنگی" را جزو سفرهای شهری محسوب می‌کنند که می‌بایست توسط مدیریت شهری در برنامه‌ریزی‌ها لحاظ نمایند.

6. عده زیادی از نخبگان بر این باورند که خدمات‌رسانی شهرداری تهران در زمینه گردشگری در حد متوسط (حدود 43 درصد) می‌باشد و با توجه به اینکه این وظایف تناسب زیادی با وظایف مدیریت شهری دارند نتیجه بر اینست که شهرداری تهران می‌بایست در این خصوص کارآمدی خود را افزایش دهد.
7. از نظر کارشناسان دلیل اصلی ضعف مدیریت شهری در توسعه گردشگری تهران "عدم وجود مدیریت واحد شهری" در درجه اول و پس از آن "عدم هماهنگی و ارتباط سازمانی مشخص بین نهادهای اجرایی و نهادهای سیاستگذار امورات مدیریت شهری و گردشگری" و در نهایت "عدم وجود نهاد مستقل در ارتباط با مقوله گردشگری در سیستم مدیریت شهری" است.
8. متخصصان میزان توانمندی مدیریت شهری را در خصوص توسعه گردشگری شهر تهران "در حد بالایی" (بیش از 66 درصد) برآورد می‌کنند.
9. اندیشمندان اعتقاد دارند که مدیریت شهری تهران با اولویت‌بندی زیر می‌تواند مهمترین و مؤثرترین راهکارها را جهت توسعه گردشگری بکار بندد: "ایجاد یک سازمان مستقل در مجموعه شهرداری تهران"، "آماده و مهیا نمودن فضای شهری و ایجاد کاربری‌های ویژه گردشگری شهری"، "تعامل اجرایی مناسب با سازمان‌های مرتبط با مقوله گردشگری"، "تدوین سند جامع توسعه گردشگری شهر تهران" و در نهایت "ایجاد زمینه و اراده مدیریتی و سازمانی لازم".
10. از دیدگاه متخصصان، عدم انسجام و هماهنگی میان مدیریت شهری تهران (بصورت خاص شهرداری تهران) با سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کاملاً چشمگیر و مشهود است، به نحویکه بیش از 91 درصد از آنها این ارتباط را کمتر از متوسط تا خیلی کم توصیف نموده‌اند.
11. با توجه به نظر متخصصان در بند فوق، ایشان معتقدند که در صورت برقراری یک ارتباط منطقی و هدفمند بین نهادهای مرتبط با مدیریت شهری و گردشگری "در حد بالایی" (حدود 89 درصد) می‌توان به توسعه گردشگری در کلانشهر تهران امیدوار بود.

9- پیشنهادها

در پایان، با توجه به آنچه که در این پژوهش بیان گردید، پیشنهادهایی در راستای بهره‌مندی از ظرفیت‌های مدیریت شهری در توسعه گردشگری شهری تهران پیشنهاد می‌گردد. این پیشنهادات و راهکارها به نحوی بیان گردیده‌اند (هم راهبردی و هم اجرایی) که بتوانند در خصوص افزایش نقش حوزه مدیریت شهری در پایداری و توسعه اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی

و زیست محیطی جامعه شهری با تکیه بر ارزش‌های تولید شده توسط گردشگری شهری مؤثر باشند: پیشنهادهای لازم برای توسعه گردشگری شهر تهران:

- ایجاد شرایط لازم برای تحقق مدیریت یکپارچه و کارآمد به منظور همافزایی و افزایش بهره‌وری گردشگری شهری متکی بر نیروی انسانی متخصص و ماهر و برخوردار از مشارکت حداکثری جامعه ذینفعان؛

- ایجاد زمینه‌های لازم و حمایت از توسعه انواع گردشگری شهری از جمله: گردشگری فرهنگی، تاریخی، طبیعی، علمی، ورزشی، زیارتی، سلامت و بویژه جاذبه‌های انسان‌ساخت و رویدادها در شهر و منطقه شهری تهران؛

- تبادل تجارب، ارتقاء سطح همکاری و تعامل مؤثر با کلان شهرها، مجامع علمی، پژوهشی و دانشگاهی و سازمان‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی گردشگری به منظور توسعه گردشگری شهری؛

- تدوین نظام جامع حمایت از فعالیت‌ها و فعالان گردشگری و تشکل‌های غیردولتی بویژه حمایت از فعالیت‌های خلاقانه و ابتکارات داوطلبانه در حوزه گردشگری شهر و منطقه شهری تهران؛

- ایجاد اعتماد و امنیت خاطر گردشگران از طریق تدوین نظام جامع حمایتی و ساماندهی، تسهیل و استانداردسازی خدمات گردشگری در مبادی و مقاصد گردشگری در شهر و منطقه شهری تهران؛

- اتخاذ تدابیر لازم به منظور ایفای سهم و نقش حوزه‌های مختلف گردشگری شهری در ارتقاء شاخص‌های اقتصاد شهری، اشتغال‌زایی، کاهش محرومیت و افزایش سطح معیشت مناطق محروم در شهر و منطقه شهری تهران؛

منابع

1. ایندینگتن، جی. ام (3374)، اکوتوریسم، ترجمه اسماعیل کهرم، سازمان حفاظت محیط زیست.
2. بونی فیس، پریسیلا (3380)، مدیریت گردشگری فرهنگی، ترجمه محمد عبدالله‌زاده، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
3. پاپلی یزدی، محمدحسین و ابراهیمی، محمد امیر (3381)، نظریه‌های توسعه روستایی، تهران، انتشارات سمت.
4. پاپلی یزدی، محمدحسین و سقائی، مهدی (3388)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران، انتشارات سمت.

5. پوریا، پیروز (3373)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی جهانگردی، ماهنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره های 45 و 46، 73-69.
6. تقوایی، مسعود و صابری، حمید (3386)، فرآیند برنامه‌ریزی گردشگری شهری، مجموعه مقالات همایش منطقه‌ای جغرافیا، گردشگری و توسعه پایدار، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر، تهران.
7. تکمیل همایون، ناصر (3384)، تاریخ ایران در یک نگاه، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
8. تیلور، چارلز (3379)، هگل و جامعه مدرن، ترجمه منوچهر حقیقی‌راد، تهران، نشر مرکز.
9. جهانگللو، رامین؛ (3376)، مدرن‌ها، انتشارات مرکز، چاپ اول، تهران.
10. دیناری، احمد (3384)، گردشگری شهری در ایران و جهان، تهران، انتشارات واژگان خرد مشهد.
11. شکویی، حسین (3354)، مقدمه‌ای بر جغرافیای جهانگردی، انتشارات دانشگاه تبریز.
12. طرح جامع اکوتوریسم شهر تهران (3389)، ستاد محیط زیست شهرداری تهران.
33. عبدا... زاده، محمود (3384)، برنامه‌ریزی ملی و منطقه‌ای جهانگردی، گزارش سازمان جهانی گردشگری، نشر دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ دوم، تهران.
14. قره‌خلو، مهدی (3386)، جغرافیای جهانگردی و برنامه‌ریزی اوقات فراغت، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی تهران.
55. لومسدن، لس (3380)، بازاریابی گردشگری، ترجمه محمدابراهیم گوهریان، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
16. مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران و مجمع تشخیص مصلحت نظام (9-3388)، طرح پژوهشی تدوین سیاست‌های کلی ارتقای جایگاه مدیریت شهری در ساختار سیاسی - مدیریتی کشور و طراحی سازو کار اجرایی تحقق مدیریت کارآمد شهری در تهران، گزارشات مقدماتی.
17. معصومی، مسعود (5585)، ماهیت گردشگری، نشر پیک کوثر، چاپ اول، تهران.
18. مؤذنی، کیمیا (3386)، معیارها و شاخص‌های گردشگری شهری پایدار، ماهنامه شهرداری‌ها، سال هفتم، شماره 78، 21-1.
19. Barker, M & Page, S.J (2002): Visitor Safety in Urban Tourism Environments the Case of Auckland, New Zealand, Cities, Vol. 19, No 4, 762-782.
20. Edgel, David, L. (1990), International Tourism Policy, Publisher: Van Nostrand, Reinhard, USA.

21. Hall, C.M & S.J. Page (2001), the Geography of Tourism and Recreation, Routledge.
22. Jenkins, J. M. (1995), Tourism and Public Policy, Routledge, New Yourk, USA.
23. Jenkins, T.N, (2000), Putting postmodernity in to practice, endogenous development and the role of traditional cultures in the rural development of marginal regions, Ecological Economics, vol 34 (2000), 301 – 314.
24. Mathison, A. G.Wall (1982), Tourism: Economic, Physical and Social Impacts, London: Longman.
25. Meethan, K. (2001), Tourism in Global Society, Palgrave.
26. Murphy, P.E. (1997) : Quality Management in Urban Tourism, John Wiley & Sons Ltd.
27. Page, S.J (2002): Urban Tourism : Evaluating Tourists Experience of Urban Places, in: Chris Rayan (Eds.) the Tourist Experience, Continuum, London, NewYork.
28. Quattrone, G. (2002): Urban Development Strategies: The Tourism City Network Institute di Pianificazione e Gestion Del Territorio, Turin.
29. Roche, Maurice(1996): Mega – Events and Micro – Modernization, in: Sociology of Tourism, Routledge.
30. Rouse, J. (1991), Philosophy of Science and Persistent Narratives of Modernity, Studies in History & Philosophy of Science, 22 A, 11-27.
31. Selin, S. & Beason, J.(1991): Interorganizational Relation in Tourism, Annals of Tourism Research, 1112-1132.
32. Shapira, K.P (2001): Innovative Partnerships for Sustainable Urban Tourism: Framework Approach and the European Experience, Creating and Managing Growth in Travel and Tourism, TTRA European Conference, Stockholms, Sweden.
33. Timothy, Dallen, J. & Geoffrey well, (1995), Tourist Accommodation in an Asian Historic city, the journal of tourism studies, vol.6, No.2, 114-135.
34. Van Lier, H.N & Taylor, P.D (eds) (1992) : New Challenges in Recreation and Tourism Planning, Amsterdam, Elsevier Science publishers B.V.